

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2023, 4(1), s. 47-56.

**Yok Olmaya Yüz Tutmuş Bir Kùltür Mekânı:
Dereiçi (Kılıt) Kùyü Örneği**

Öęrt. Gör. Muhittin EVREN

Yok Olmaya Yüz Tutmuş Bir Kültür Mekânı: Dereici (Kıllt) Köyü Örneği

Muhittin EVREN¹

Özet

Kültür, tarih boyunca toplum tarafından üretilmiş ve nesilden nesile aktarılan maddi ve manevi özelliklerin bütünüdür. Bir kültürün varlığını devam ettirebilmesi için bir topluluğa, topluluğun da fiziksel bir mekâna ihtiyacı vardır. Bazı mekânlar doğası gereği kozmopolittir; tarihsel ve sosyolojik nedenlerle çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapar. Mardin, birçok dinin ve dilin bir arada yaşadığı bir kültür mekânıdır. Savur ilçesine bağlı Dereici Köyü bunun mikro örneğidir. Bu araştırmanın amacı, bu kültürel mekânın neden yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu belirlemek için köydeki göç örüntülerini ve göç nedenlerini incelemektir. Nitel bulgular göçün sosyal, politik ve ekonomik birçok nedeni olduğunu ortaya koymuştur. Göçlerin meydana gelmesi ve buna bağlı olarak köy nüfusunun azalmasıyla, kültürel mekânlar yok olma riski altındadır. Ancak bu kültürel mekânların restore edilmesinden sonra köye geçici geri dönüşlerin olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Göç, Süryani, Mekân, Dereici Köyü.

A Cultural Space Nearing To Disappear: The Example of Dereici (Kıllt) Village

Abstract

Culture is the collection of material and spiritual characteristics that have been produced by society throughout the course of history and passed down from generation to generation. In order for a culture to continue its existence it requires a community, a community need a physical space. Some spaces are cosmopolitan by nature and host a variety of cultures due to historical and sociological reasons. Mardin is a cultural space where many religions and languages coexist. Dereici Village in Savur district is a micro-example of this. The purpose of this research is to examine the migration patterns and causes of migration in the village in order to determine why this cultural space is facing the danger of extinction. The qualitative findings revealed that migration has multiple social, political, and economic causes. With the occurrence of migrations and the consequent depopulation of the village, cultural spaces are at risk of disappearing. However, after the restoration of these cultural places, it was observed that there were temporary returns to the village.

Keywords : Culture, Migration, Syriac, Place, Dereici Village.

¹ Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Savur Meslek Yüksekokulu, muhittinevren@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1977-3831.

Giriş

Toplum, tarihin her anında dinamik bir yapıdan oluşmakta ve değişime uğramaktadır. Bu değişimler, toplumlarda yaşanan toplumsal olaylar ile ortaya çıkar. Toplumsal olaylara savaşlar, devrimler, iç çatışmalar, göçler vb. gelişmeler neden olmaktadır. Bu sebeplerle birlikte toplumun değişime uğramasının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Toplumsal değişimlere neden olan en önemli etkenlerden biri göç olgusudur. Nüfus hareketliliği ile beraber mekân değişimleri yaşanmakta ve bazı mekânlar tamamen boşalmaktadır. Tüm bunlar kültürel anlamda değişimleri beraberinde getirmektedir. Bu değişimlerin iki anlamsal yönü vardır. Bu anlamlar; göç edilen mekânda karşılaşılan yeni bir kültür ile yaşadığı eski mekândaki kültürün yok olmaya bırakılması şeklindedir. Araştırmada odaklanılan konu tam olarak bu duruma işaret etmektedir.

Kültür, bir toplum olmadan var olamaz. Aynı zamanda kültürlerin şekillendiği toplum da bir mekâna ihtiyaç duyar. Çünkü mekânlar, içerisinde yaşayan insanların etkileşimi ile birlikte kültürü oluştururlar. Araştırma konusu olan Mardin şehrinin Savur ilçesinde bulunan Dereiçi Köyü ise, kültürlerin bir arada yaşadığını gösteren ve yok olmaya bırakılmış bir Süryani köyüdür. Köy sosyal, siyasi ve ekonomik gibi çeşitli nedenlerden dolayı yıllar içerisinde çok göç vermiştir. Köyde bulunan mekânlar; taş evler, kiliseler ve manastırlar ile bir müze köy olarak görülmekte ve yıl içerisinde binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Araştırmada, Dereiçi Köyü'nde yaşanan göç hareketlerinin ardında yatan nedenler incelenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında teorik bilgiler için literatür taraması yapılmıştır. Amaç bu kültür mekânının neden yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını tespit etmek için köydeki göç hareketlerini ve bu göçlerin altında yatan sebepleri incelemektir. Araştırmada öncelikle konu ile bağlantılı olan "Kültür, Göç, Süryani" kavramları açıklanmıştır. Bu kavramlar çalışma konusunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Araştırmanın sonucunda göçün nedenleri, köyün son durumu ve yok olmaya yüz tutmuş Dereiçi Köyü'nün eski haline kavuşabilmesi hakkında yapılan çalışmalar ve öneriler üzerinde durulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Kültür

Sosyal bilimlerde kültür, insan toplumunda toplumsal araçlar ile aktarılıp iletilen her şeyi anlatır (Marshall, 2005: 442). Kültür, tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinde yaratılan maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan araçların tamamıdır (TDK, 2022). Kültür ile ilgili yapılan tanımların en bilineni Edward B.Taylor'ın yaptığı tanımlamadır. Taylor'a göre kültür, insanların toplumun üyesi olarak elde ettiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenekler ve diğer yetenekler ile alışkanlıkları içine alan geniş kapsamlı bir topluluğu oluşturur (Bozkurt, 2018: 90-91; Tezcan, 2016:217). Diğer bir tanımlamada ise kültür; toplumun üyesi olan insanın elde ettiği bilgi, sanat, moral, hukuk, alışkı ve diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür (Ficher, 2019: 154). Ayrıca kültür, toplumsal hayatın sembolik öğelerini ifade etmektedir. Bu öğeler; gösterenler ve gösterilenler, jestler ve onların yorumu, istenen ve istenmeyen anlamlar, yazılı söylem, durumsal çerçeve, bilimsel paradigma ve ahlaki siyasi ideallerdir. Somut anlamda kültür, özellikle sanat, müzik ve spor gibi, kendi amacı ya da toplumsal işlevinde sembolik olan tüm bu toplumsal nesnelere ve faaliyetleri ifade eder. Analitik olarak kültür, tüm toplumsal eylem, toplumsal ilişki ya da tarihsel örüntülerin sembolik ve düşünsel unsurunu içerir (Turner, 2020: 537-538). Bunlardan hareketle kültürün zaman süreci içerisinde toplumda üretilen ve toplumun öteki üyeleri ile paylaşılan her şeyi kapsadığı görülür (Newman, 2013: 49). Yani her toplumun kendine özgü kültürünün olduğu söylenebilir (Tezcan, 2016: 217). En geniş anlamıyla kültür, bir toplumun yaşam şeklidir. İnsan davranışının öğrenilen tarafını meydana getirir. Kültür, insanın meydana getirdiği her şeydir ve insani hayatın şartıdır (Balcioglu, 2002:16).

Bütün kültürler için ait öğeler; değerler, inançlar, semboller, dil ve normlar şeklinde gruplandırılabilir (Bozkurt, 2018: 93). Kültür unsurları, değişen ve değişmeyen olmak üzere ikiye ayrılır. Değişmeyen kültür unsurları ağır değişen veya değiştiği hissedilmeyen; din, ahlak, örf ve adet gibi manevi değerler ile bayrak, anıt gibi manevi yönleri olan ancak maddi yönü daha ağır basan değerlerdir. Bunlar değişime karşı direnen önemli kültür unsurlarındandır (Öztürk, 2005: 70). Ancak kültür unsurları, zaman içerisindeki akış ile birlikte değişim eğilimi göstermektedir. Özellikle küreselleşme bu değişimi giderek hızlandırmaktadır. Kültür değişimelerindeki en temel nedenler keşif ve icatlar, teknolojiye yaşanan değişimler, kültürlerarası etkileşimler, göçler ve asimilasyondur (Zencirkıran, 2021: 81-82). Bunlar arasında kültürlerin karşılaşması ve birbirini etkilemesine olanak sağlayan en önemli etken, göç hareketleridir (Tezcan, 2016: 219).

1.2. Göç

Göç, insanlığın varoluşundan itibaren olagelen ve gelecekte de devam edeceği düşünülen bir yer değiştirme fiilidir. Yeni bir yaşam alanı bulmak isteyen insanlar, sürekli bir yerden başka bir yere göç etmişlerdir. Bu anlamda göç, genellikle bir yıl veya daha uzun süre ikamet yerinin değişmesi ve siyasi sınırın geçilmesi anlamına gelen coğrafi bir hareketliliktir. Bu hareketlilik, kendi ülkesinden diğer bir ülkeye olursa uluslararası göç; ülke içerisindeki idari birimler arasında olursa iç göç olarak tanımlanır (IOM, 2013: 35; Marshall, 2005: 685; Turner, 2020: 373). Bu iki göç tipini ortaya çıkartan; ekonomik, din, sosyal yaşam, savaş, toplumsal ve siyasal krizler vb. etkenlerdir (TDK:2022).

Göç, insan topluluklarının birlikte ya da ayrı bir şekilde sınırları belli bir yerleşim yerinden yakın veya uzak bir yerleşim alanına yönelik coğrafi ve sosyal hareketlilik şeklinde değerlendirilir. Burada kalkış noktasındaki mekân ile varış noktasındaki mekân özelliklerinin birbirinden farklı olması göç üzerinde etkili olmaktadır (Bal, 2020: 15-116). İnsanın, doğduğu ve yaşadığı yer arasında yakın bir ilişki vardır. Bu noktada, İbn-i Haldun'un asabiyet teorisini; ekolojik koşullar üzerine inşa etmesi, mekânın toplumsal yapı ve ilişkilerdeki etkisini anlamak açısından önemlidir. Dolayısıyla göç, mekân değişikliğinin yanında, bireyin psikolojik durumu başta olmak üzere topluma ait olan her şeyi etkileyen bir olgu olarak görülmektedir (Güvenç, 1997: 21). Tarihsel süreçte göç hareketlerinin bir takım sebepleri vardır. Bu sebeplere; az gelişmiş ülkelerdeki hizmet anlayışının yetersizliği ve yönetim biçimleri, ekonomik etkenler ve gelir dengesizliği, demografik etkenler, göç edenlerin diğer aile bireylerini ve yakınlarını göç ettikleri yerlere çekmesi, savaşlar ve doğal afetler vb. örnek verilebilir. Bunların dışında sanayi toplumunda kısmen özgürleşen emek ile sermaye arayışını yansıtan göçlerde vardır (Bal, 2020: 136; Laczko ve Anich, 2013: 31-33). İnsanlar göç ile beraber buldukları sosyo-kültürel mekândan, diğer bir sosyo-kültürel mekâna gitmektedirler. Bu durumda iki mekânı da etkileyen bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Göç, toplumu ilgilendiren alanlarda gündeme gelmesiyle birlikte birçok bilimsel disiplinin incelemesi içerisinde yer almaktadır.

Göçe neden olan sosyal, siyasal ve ekonomik etkilerin göz ardı edilmemesi gereken bir boyutu vardır. Bu boyut az gelişmiş ülkelere doğru daha fazla olmasıdır. Bu duruma en iyi örnek Türkiye'de yaşanan dış göçlerdir (Aksoy, 2012: 296). Bu çalışmanın konusu için de önemlidir. Göçün nedenleri olduğu gibi sonuçları da vardır. Göç alan yerlerde zaman içerisinde aldığı göçlerden kaynaklı çeşitli sorunların ortaya çıktığı bilinmektedir. Ancak geride bırakılan mekândaki etkileri de zaman içerisinde anlaşılacaktır. Öyle ki göçler, terk edilen mekânlardaki kültürlerin yok olmaya yüz tutmasını doğurmaktadır. Araştırmanın konusu olan Dereiçi (Kılıt) Köyü bunun iyi bir örneğidir. Süryaniliğin kültür mekânları içerisinde yer alan bu köy, göçler ile beraber yok olmaya yüz tutmuştur. Öncelikle Dereiçi Köyü'nün önemini daha iyi kavrayabilmek için Süryani kavramına odaklanmak gerekir.

1.3. Süryaniler

Süryaniler, Hristiyanlığı kabul eden ilk medeniyetlerden olduğu düşünülen kuzey Mezopotamya'daki eski halklardan biridir. Öncelikle Süryani terimi kilisedeki bölünmeler, coğrafi sınırlar ve dilsel farklılaşma nedeniyle zamanla birbirinden ayrılan birkaç topluluğu kapsar. Bu topluluklar içerisinde Doğu Suriye Riti Kilise cemaatleri ile İran, Irak ve Suriye'deki Doğu Aramice lehçelerini konuşanlar yer almaktadır. Süryani terimi, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan ve Süryani Ortodoks Kilisesi'nin kadim merkezi sayılan Tur Abdin bölgesinde yaşayan Hristiyan nüfusunu tarif etmektedir (Güsten, 2015: 1). Süryani teriminin Pers Kralı Sirus (Cyrus)'tan (Keyhüsrev) geldiği söylenir. Sirus, Babil'i fethederek Yahudileri kurtarmış ve onların Kudüs'e dönmelerine izin vermiştir. Bu olaydan sonra Babil esaretinden kurtularak Kudüs'e geri dönen Yahudilerin, Sirus'a duydukları saygıdan dolayı kendilerini "Surin" olarak tanıttıkları söylenir (Sonyel, 2001:3; Yakub, 1985:2; Akt, Küçük, 2008:4). Süryani teriminin anlamı ve kökeni hakkında birçok yazar tarafından değişik görüş belirtilir. Bunun temel sebebi kadim bir halk olan Süryanilerin tarihinin çok eskiye dayanması ve bu konu ile ilgili belgelerin az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Ete, 2010:10; Küçük, 2008:4).

Etnik, dinsel ve kültürel topluluk olarak Süryaniler iki şekilde tanımlanmaktadır: İlk olarak kendi kendilerini tanımlamaları ve diğeri ise başkalarının onları tanımlamalarıdır. Öncelikle Araplar ve sonra Türkler tarafından 'Süryani' denilen bu topluluk, kendilerini 'Suryoyo' (çoğulu Suryoye) veya 'Suroyo' (çoğulu Suroye) olarak isimlendirmektedir. Aynı coğrafyada yaşayan Kürtler, Süryanileri Hristiyan anlamına gelen 'fileh' veya 'fille'; Araplar ise, Hz. İsa'nın doğduğu Nasıra köyünden dolayı 'Nasrani' olarak tanımlamaktadırlar (Özmen, 2006: 166). Bunlarla birlikte, yazılı ve sözlü kaynaklar esas alınarak Suryoyo veya Süryani teriminin kökenlerine ilişkin farklı varsayımlar da bulunmaktadır. Genel itibarıyla bu konuya ilişkin açıklamalar şöyle özetlenebilir: Süryani adının kökenleri ile ilgili açıklamalardan biri Suriye sözcüğünden geldiğidir. Suriye kavramının da bölgeyi fetheden Suros'tan kaynaklandığı ile ilgilidir. Bir diğer açıklama Suryoyo isminin Yahudileri Babil esaretinden kurtaran Pers kralı Siros'a dayandırılmaktadır. Suriye adının Lübnan'ın Sur şehrinden türemiş olduğu yönünde değerlendirmeler de vardır. Bunun yanında Asurluların ülkesine Yunanlılar tarafından bir 'y' harfi eklenerek 'Asurya', kelimenin başında yer alan -a- harfinin düşerek 'Surya' şeklini aldığı ve Süryani ya da Suryoyo isminin coğrafi bir terim olarak buradan geldiği ileri süren düşünceler de vardır. Bir başka iddiaya göre, Hristiyanlığı seçen Aramilerin kendilerini putperest Aramilerden ayırmak için 'Suryoyê' adını kullandıkları, zaman içinde bu adlandırmanın bir mezhep ve bir etnik grubu işaret ettiği düşüncesidir. Süryani tarihi çok eskiye dayanmasından ötürü bu ismin ortaya çıkışı farklı şekillerde yorumlanmıştır (Erginer, 2007: 29; Ete, 2010:10; Günal, 2006: 78).

Türkiye'de Süryanilerin yoğun yaşadıkları bölge Tur Abdin bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Tur Abdin bölgesi ise Süryanilerin dinsel hayatında önemli bir yere sahip olan Monastisizmin² (tek başına ikamet etme) ilk mekânı olması nedeniyle kutsal bir nitelik taşır. Büyük nüfus değişiklikleri yaşamış olmasına rağmen Türkiye'de halen en çok Süryani nüfusu içerisinde bulunduran bölge konumundadır (Erginer, 2007: 27; Özmen, 2006:163). Bu çalışmaya konu olan Dereiçi Köyü de Tur Abdin bölgesinde yer alan önemli bir kültür merkezidir.

2. Dereiçi (Kıllıt) Köyü

Araştırmada ele alınan mekân, Süryanilerin yaşadığı en önemli merkez olan Tur Abdin bölgesindeki Savur ilçesine bağlı Dereiçi (Kıllıt) Köyü'dür. Öncelikle Tur Abdin bölgesinin tanımlanması ile ilgili farklı görüş vardır. Bu tanımlamalardan ilki, Romalıların Tur Abdin

² Detaylı bilgi için bkz: Hayrettin Kızıl (2010). Hristiyan Monastisizmin Kuruluşu (İlk Altı Asır) Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 201012, c. 12. sayı: 2 SS. 35.

(Hizmetkârlar-Dağı) adını Doğu'nun eski topluluklarından aldıkları görüşüne dayanır. Aynı zamanda bu tanımlama, IV. yüzyıldan itibaren manastırlarda yaşayan keşişlere atfedilerek Hıristiyanlığa göre, "Tanrı Hizmetkârları Dağı"na dönüşmüştür (Akyüz,1998: 25-57). Diğer tanımlama ise Süryani dilinde, "Tur" kelimesinin "Dağ"; "Abdin" kelimesinin ise "Köleler" anlamına geldiğini ve bu durumda bölge için söylenen Tur Abdin kavramının "Köleler Dağı" veya "Tapınanlar Dağı" anlamına geldiği yönündedir (Aras, 2005: 55, Hollerweger, 1999:17). Tarihsel bağlamda yapılan bu tanımlamaların günümüzde bir anlamda Süryaniler tarafından kullanıldığını belirtmek gerekir. Çünkü bu bölgede nüfus yoğunluğunu oluşturan Kürtler, bu bölgeyi 'Tor' ve burada yaşayan insanları da 'Tori' olarak isimlendirmektedir (Özmen, 2006: 163). Ayrıca Tori kelimesi Dargeçit, İdil, Midyat, Gercüş, Batman ve çok sayıda Süryani manastırı, kilisesinin bulunduğu bölgenin dağlık kısmına gönderme yapan Süryanice Tur Abdin (Azizler Bölgesi) teriminden gelmektedir. Kürtçede Tori kelimesi bu dağlık bölgede yaşayan Kürtler ve kullandıkları Kurmancî şivesine isim vermek için kullanılır (Aras, 2020: 13).

Tur Abdin'in sınırları şöyle tasvir edilir: Batısında yer alan Mardin'den başlayarak doğuda Cizre'ye kadar uzanan bölgeyi kapsar. Doğu ve kuzey sınırlarını Batman Çayı'nın döküldüğü noktaya kadar Dicle nehri belirler ve Hasankeyf'i de içine alır. Savur, Ömerli, Gercüş, Midyat, İdil ve Dicle'nin sağ tarafı olmak üzere Hasankeyf ilçelerini içine alan bölgenin tarihteki ismidir (Güneş ve Işık, 2014: 450; Özcoşar, 2006: 132-133). Başka bir açıdan, Süryanilerin, Mardin ve çevresindeki kiliselerini içine alan Metropolitik merkeze Tur Abdin ismi verilmektedir (Küçük, 2008: 32). Süryani nüfusunun çoğu 1980'lere kadar Tur Abdin bölgesinde bulunmuştur. Özellikle Mardin, Midyat, Dargeçit, Nusaybin, İdil ve çevresi bölgesinde yaşayan Süryaniler, Batı Aramice (Süryanice) dilini konuşur. Ancak, Türkiye'de yaşayan Süryanileri hepsi bu dili konuşmaz. Bu bağlamda, İdil Süryani topluluğu ve Mardin civarındaki bazı topluluklar Arapça konuşurken, bazı bölgelerde ise Kürtçe konuşulur (Aras, 2005: 55). Dereiçi Köyü, kadim olan bu bölgedeki en eski yerleşim yerlerinden biridir. Tur Abdin bölgesi genel olarak göç vermiş bir bölgedir. Kültür mekânı olan bu alanlar zamanla yok olmaya yüz tutmuştur.

Çalışmanın konusu olan Dereiçi (Kılıt), Mardin'in Savur ilçesine bağlı bir yerleşim alanıdır. Köy halkı, genel olarak Süryaniler, Araplar ve Kürtlerden oluşur. Savur-Midyat yolu üzerinde Mardin il merkezine olan uzaklığı yaklaşık 50-52 km'dir. Savur ilçesine uzaklığı ise yaklaşık olarak 5 km'dir (Savur Yönetim Planı, 2016: 62). Dereiçi Köyü Protestan, Katolik ve Ortodoks (Süryani) mezheplerine ait kiliselerin ve manastırların bulunduğu nadir merkezlerden bir tanesidir. Tur Abdin bölgesinde yer alan Dereiçi, kültürel zenginliği ile bir köyden fazlasını bize sunmaktadır. Üç Hristiyan mezhebini içerisinde barındıran mekân sayısı çok azdır. Eğer bu durum bir köy için geçerliyse daha da dikkat çekici bir hâl almaktadır.

Bu kültürel zenginliklere rağmen Dereiçi Köyü'nde göçlerin yaşanmasına engel olunamamıştır. Belli dönemlerde yaşanan göçler birçok yerde olduğu gibi Dereiçi Köyü'nde de etkili olmuştur. Tur Abdin bölgesindeki Süryanilerin ilk göç hareketleri 1914-1915 yılları arasında, yaşanan olaylar esnasında gerçekleşmiştir (Erginer, 2007: 53; Günal, 2006: 71).

Nasturi Tenkini ve Yunanistan'la yapılan nüfus mübadelesi de Süryanilerin göçünün diğer nedenlerindedir. 1942 yılında varlık vergisini ödeyemeyecek durumda olan Süryaniler Suriye ve Lübnan'a göç etmişlerdir. 1955 yılında ise ekonomik sebeplerin ve 6-7 Eylül olaylarının göç dalgasının da etkili olduğu ifade edilmektedir. 1975'lerde göç dalgası devam etmiş, 1984 yılında bölgede yaşanan terör olayları ile birlikte 1990'larda göç dalgası zirve noktasına ulaşmıştır. Bunların sonucunda Tur Abdin bölgesinde yaşayan Süryanilerin çoğunluğu yaşadıkları mekânları terk etmişlerdir (Erginer, 2007: 53-54; Özmen, 2006: 241). Bölgede çok az sayıda Süryani nüfusu kalmıştır. Göç eden Süryani aileler mallarını ya kiliseye

ya da tanıdıkları ve güven duydukları yakın çevrede yaşayan Müslümanlara bırakmışlardır (Güneş ve Işık, 2014: 450-451).

Türkiye’de tarihsel anlamda ilk emek göçü, işgücü ihtiyacını karşılamak üzere Almanya’ya olmuştur. Alman pazarı belli bir doygunluğa ulaşıncaya insanlar Fransa’ya yönelmişlerdir (Bal, 2020: 148). Süryanilerin yaşadığı bölgelerde 1960/1970’lerde ekonomik amaçlı göçler yaşanmıştır (Günel, 2006: 82). Bu dönemde Dereiçi köyünün önemli bir bölümü göç etmiştir. Bu durum, Tur Abdin bölgesindeki diğer alanlar içinde geçerli olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Güsten, (2015:3-4):

“Dünya savaşlarının ardından gerçekleşen erken dönem Süryani göçleri güneye, Fransız mandası altında bulunan Suriye ve Lübnan’a yönelmişti, ayrıca 20. yüzyıl boyunca iç göç yoluyla İstanbul’a sürekli bir göç vardı. Ek olarak, Almanya’nın 1950’lerin sonunda Mardin’de bir işçi bulma ajansı kurmasıyla Süryaniler için yeni bir çıkış kapısı ortaya çıktı. 1960’lı yıllar boyunca Süryaniler Turabdin’den Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine “misafir işçi” olarak akın etti. İşçi alımı 1970’lerin başında durduğunda da bu akın durulmadı”

Yaşanan göçlerle birlikte Tur Abdin bölgesinde yer alan Süryani kasaba ve köylerinin boşaldığı görülür. Büyük çoğunluğu Süryanilerden oluşan *Azah (Idil)* kasabası 1964 yılında 3.500 kişilik nüfusa sahip iken son yıllarda kasabada yaşayan Süryanilerin sayısının en fazla 20 kişi olduğu ifade edilir. Bu durum Süryani köyleri için de geçerlidir. Bunlardan bir tanesi de *Mzizah köyü*dür. Bu köyde 1970’li yıllarda 200 Süryani aile yaşarken, son yıllarda köyde yalnızca sekiz Süryani aile kaldığı söylenir. Benzer şekilde, *Aynvardo köyü* 1960’lı yıllarda 300 Süryani aile barındırırken, son yıllarda bu sayı yok denecek kadar azalmıştır (Güsten, 2015: 4). Aynı durum Dereiçi Köyü için de geçerlidir.

Süryanilerin, 1980’lere kadar yoğun olarak yaşadıkları köyler günümüzde çoğunlukla boş durumda ya da çok az sayıda Süryani aile yaşamaktadır. Bununla birlikte günümüzde Kürtler ile Süryanilerin beraber yaşadığı köyler de bulunmaktadır. 1980’lerden itibaren yaşanan bu nüfus değişikliğinin ve göçün en belirgin örneği Dereiçi’dir (Ete, 2010: 21). Süryani 1975’lerde Dereiçi’nde öğretmenlik yapan emekli öğretmenin anlattıklarına göre, o yıllarda bölgenin en kalabalık ve en renkli köyüdür. O yıllarda Dereiçi İlkokuluna kayıtlı olan yaklaşık 600 öğrenci olduğu belirtilmiştir. Son yıllarda çok az sayıda ailenin burada yaşadığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında köye yerleşen Müslüman nüfus vardır. 1986 yılında müftülük tarafından köye cami de yaptırılmıştır. Bu kadar tipik olmasa da, günümüzde buna benzer durumda olan çok sayıda Süryani köyü vardır. Tamamen terk edilmiş hayalet köylerin yanında, hâlen insanların yaşadıkları pek çok köy de harabe durumdadır (Erginer, 2007: 27-28).

Süryani göçlerinin yaşanmasında bir diğer önemli etken siyasi olaylardır. Bölgede gerginliklerin yaşanması insanların göç etmesini beraberinde getirmiştir (Günel, 2006: 82). Tur Abdin’de yaşayan Süryaniler 1980’li ve 1990’lı yıllarda Almanya ve özellikle İsveç ile birlikte başka Batı ülkeleri tarafından Süryanilere sığınma hakkı verilmiştir. Rahipler ve cemaat önderleri Tur Abdin’den ayrılınca göçler daha da arttı ve onların ardından bazı köylerin tamamı boşalmıştır (Güsten, 2015: 4). Bunların yanında göç sebepleri içerisinde yerel anlamda yaşanan sosyal olaylar da etkili olmuştur. Ancak ekonomik koşulların göçlerde daha belirleyici bir etken olduğu vurgulanmıştır. Bunların yanında göç sebepleri içerisinde yerel anlamda yaşanan sosyal olaylar da etkili olmuştur.

Göç ile ilgili olarak yapılan açıklamalardan biri de göç eden insanların geride kalanları göç ettikleri yerlere çekmesi ile ilgilidir. İlk göç edenler göç veren ve göç alan toplumlar arasında bir altyapı ve bağlantı oluşturmaktadır. Bu bağlantı ise göç veren bölgelerdeki diğer insanlara göç etme olanağı sağlar. Yeni göç dalgalarının oluşmasıyla bu bağlantı hareketlere geçer ve sonradan göç edenler ilk göç edenlerin deneyiminden faydalanır (Bal, 2020:134). Bu göç

bağlantısı ve dalgası ile ilgili olarak Dereçi Köyü de benzer özellik göstermiştir. Önemli kültür mekânı olan Dereçi gibi diğer Süryani köyleri benzer kaderi yaşamışlardır. Bu durumun yaşanmasında tarihin belli dönemlerinde yaşanan olaylar ve çeşitli nedenlerle yaşanan göçler etkili olmuştur. Burada önemli olan nokta boşalan kültür mekânlarıdır. Çünkü göç ettikten sonra çoğu kültür mekânı yok olmaya yüz tutmuştur. Oysaki Dereçi tarihsel olarak kültür açısından önemli bir konumda idi.

Göç eden Süryanilerin bir daha yurda dönüşlerinin olup olmayacağı 2000 yılına kadar zor olarak değerlendirilmiştir. Ancak 2001 yılında Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in yayınladığı genelge ile Süryanilerin yurda dönüşte sıkıntılar yaşadığı dile getirilmiştir. Bu açıklamadan sonra Süryanilerin evlerine dönmeleri noktasında bir heyecan içerisinde oldukları dile getirilir (Güsten, 2015: 6). Ama çoğu Süryani evlerine geri dönseler de bu dönüş kesin bir dönüş olmamıştır.

Sonuç

Tarihsel süreç içerisinde toplum tarafından maddi ve manevi unsurların tamamı kültürü oluşturmaktadır. Her toplumun kendine özgü yaşam şekilleri, davranış kalıpları, inanç sistemleri, dilleri, gelenekleri vb. olduğundan dolayı farklı kültürel formlara sahip olmuşlardır. Toplum, kültür üzerinden devamlılığını sağlamakta ve kuşaktan kuşağa bu değer yapılarını aktarmaktadır. Bunun yanında toplumun dinamik bir yapısı vardır. Bu, toplumu tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşümlere açık olduğunu göstermektedir. Toplumu değiştiren, kültürleri dönüştüren olay ve olgular tarih sahnesinde çeşitlilik göstermektedir. Söz gelimi savaşlar, devrimler, siyasal değişimler, ekonomik bunalımlar, göçler vb. olaylar toplumsal değişmelerde etkili olmuştur. Bazı olaylar ve olgular sadece bir toplumu veya bir bölgeyi etkiler. Bazıları ise bütün toplumları etkileyen özellikler gösterir. Bu değişimlerde dikkat çeken bir olgu ise “göç” olgusudur. Göçler tarihin belli dönemlerinde gerçekleşmekte ve toplumsal değişmelere etki etmektedir. Avrupa’da yaşanan sosyal, siyasi ve ekonomik gelişmeler göç dalgalarını beraberinde getirmiştir. Özellikle ekonomik anlamda daha refah bir hayat sunan fırsatlardan dolayı çok sayıda insan Avrupa merkezli göçe başlamıştır. Bu durum, hem göç alan yer ile ilgili hem de göç veren yer ile ilgili sorunları beraberinde getirmektedir. Göç alan yerlerde zaman içerisinde yerleşme ve altyapı sorunları ortaya çıkmıştır. Göç veren yerlerde ise her yer için geçerli olmamakla birlikte mekânlar yok olmaya yüz tutmuştur. Bu mekânlarda yaşayan kültürler ise yıpranmaya hatta yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Buralarda insanlar sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda yaşadıkları sıkıntılardan dolayı göç etmişlerdir. Geride ise yok olmaya bırakılan kültür mekânları kalmıştır. Bu bazen bir il, bazen bir ilçe bazen de bir köy olabilmektedir. Araştırmada değerlendirilen Dereçi Köyü bu durumu yansıtan kültür ile yoğrulmuş bir mekândır.

Araştırmaya konu olan Dereçi Köyü, kültürel anlamda zengin bir mekândır. Dereçi, çarşısı, berberi, terzi, fırını vb. yapıları içinde barındıran bir köy olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Mor Abay Manastırı (Deyr Marelbeyn), Mor Dimet (Romatizma) Manastırı (Deyr El Rih), Mor Theoduto (Deyr Vecel Rus) Manastırı, Mor Yuhanna (Yuhanon) Kilisesi, Mor Mete (Katolik) Kilisesi, Protestan Kilisesi, Mor Abay Şapeli gibi önemli mabetleri barındırır. Dereçi köyü Protestan, Katolik ve Ortodoks (Süryani) mezheplerine ev sahipliği yapmış bir kültür mekânıdır. Köyde 1980’lerde cami de yapılmıştır. Kozmopolitlik açısından bu derece zengin olan bir kültür mekânına nadir rastlanmaktadır. Bu derece zenginliği içerisinde barındıran ve belli dönemlerde 600’e yakın öğrenci potansiyeli olan, Meryem Cuması, Manastırın yıl dönümünde kutlamalar, ibadetler, paskalyalar, eğitimler ve ayinler yapılan Dereçi, zamanla değişmiş ve eski hâline eser kalmamıştır. Mekânı, mekân haline getiren insanlardır. İnsanların kültürleri ortaya çıkardığı ve yaşattığı yerler ise mekânlardır. Dolayısıyla mekân olmadan insan, insan olmadan mekândan söz edebilmek mümkün değildir. Göçler ile birlikte boşalan köy, ister istemez kültürün ve kültürel mabetlerin yok olmaya yüz

tutmasını beraberinde getirmiştir. Dereiçi Köyü, belli dönemlerde göç vermiş ve şu an içerisinde bulunduğu duruma gelmiştir. Tur Abdin bölgesi için geçerli olan göçlerde sosyal, siyasi ve ekonomik etkenler en önemlileridir. Sosyal anlamda kendi içlerinde yaşadıkları sıkıntılar, dönemin şartlarına bağlı olarak yaşanan siyasi gelişmeler ve en önemlisi göçe en çok etki eden ekonomik sıkıntılar mevcuttur. Dereiçi Köyü'nde en önemli göç dalgası hiç şüphesiz işçi göçü olmuştur. Daha sonra yaşanan siyasi olaylar ile birlikte köyde çok az sayıda insan kalmıştır. Bu durum tarihi mekânda evlerin, kiliselerin, mabetlerin, çarşının vb. yapıların yok olma tehlikesini beraberinde getirmektedir.

Göç eden insanların çok azının geri geldiği bilinmektedir. Kuşaklar değiştikçe gelen sayısının azaldığı görülmekte; ancak son dönemlerdeki gelişmeler biraz daha ümit edici bir hal almaktadır. Göç eden insanların kendi evlerini restore etmeye başlaması, kiliselerde aldıkları karar ile her yıl en az bir hafta gelip kalmaları, yaşlıların yılın 3-4 ayını burada geçirmeye başlaması önemli gelişmeler arasındadır. Bunun yanında Savur Belediyesi ve Süryani dernekleri beraber hareket ederek köyün eski görünümüne kavuşması ve turizme kazandırılması adına bir proje gerçekleştirmektedir. Proje gerçekleştiğinde köyde yaşayanların geri gelmesi zor olsa bile köyün eski görünümüne kavuşmasında önemli bir adım olacaktır. Bunun yanında köyde bulunan Mor Abay Manastırı'nın UNESCO'ya dâhil edilmesi, son dönemdeki en önemli gelişmedir. Bütün bu gelişmeler köyün geleceği için umut vaat eden adımlardır. Göçlerle birlikte boşalan bu mekânların tamamen eskiye dönmesi oldukça zor görünmektedir. Ancak bu kültür mekânının yok olmaya yüz tutmaya bırakılmaması gereken bir durumdur.

Kaynakça

- Aksoy, Z. (2012). **Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 Sayı: 20, 292-303.
- Akyüz, G. (1998). **Mardin İl'inin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi**. İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Aras, R. (2005). **Göç ve Hafıza: Mardin Kerboran/Dargeçit 1910-1980'de Süryani Kimliği**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Aras R. (2020). **Duvar, Sınırının Kurulması ve Çözülmesi**. Palgrave Macmillan, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-45654-2_1#citeas ErişimTarihi:29.07.2022.
- Bal, H. (2020). **Kent Sosyolojisi**. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Balcıoğlu, İ. (2002). **Medikal ve Psikososyal Açından Göç Olgusu**. İstanbul: Alfabe Basım Yayın. Değişen Dünyada Sosyoloji, Bursa: Ekin Yayınları.
- Bozkurt, V. (2018). **Değişen Dünyada Sosyoloji**. Bursa: Ekin Yayınları.
- Erginer, G. (2007). **Etno-Kültürel Sınırlar Tur Abdin Süryanileri Örneğinde**. Ankara: Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri.
- Ete, M. R. (2010). **Mardin Süryanilerinin Halk Kültürü Üzerine Monografik Bir İnceleme**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Hollerweger, H. (1999). **Canlı Kültür Mirası Tur Abdin**, Çev. Sevil Gülçur. Avusturya.

- Günel, V. (2006). **Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güstem, S. (2015). **Turabindeki Taşınmazlar Sorunu**, İpm-Mercator Politika Notu.
- Güvenç, B. (1997). "Göç Olgusu ve Türk Toplumunu". II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç. Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Güneş M., Işık, G. (2014). **Çok Kültürlülüğün Mirasını Geleceğe Taşımak: Mardin Örneği**. TÜCAM VIII. Coğrafya Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, 449-462.
- Küçük Z. G. (2008). **Mardin ve Çevresinde Süryaniler**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Laczko, F. & Anich, R. (2013). "**Introduction**" **World Migration Report**. (Ed). Frank Laczko And Gervais Appave. Switzerland: International Organization For Migration Press.
- Marshall, G. (2005). **Sosyoloji Sözlüğü**. Çev. Osman Alınhay, Derya Kömürçü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Newman, D.M. (2013). **Sosyoloji**. Çev. Ali Arslan, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özcoşar, İ (2006). **19. Yüzyılda Mardin Süryanileri**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen, A. (2006). **Tur Abdin Süryanileri Örneğinde Etno-Kültürel Sınırlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, H. (2005). **Sosyolojik Yansımalar**. Ankara: Babil Yayınları.
- Savur Yönetim Planı (2016). **Savur (Mardin) Yönetim Planı**. 2016-2021. <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/8bc88ba8c705c244c913b6e134b6bec33474.pdf> Erişim Tarihi: 27.07.2022.
- Sonyel, R. S. (2001). **The Assyrians Of Turkey Victims Of Major Power Policy**. Ankara: TTK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2022). <https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/> Erişim Tarihi: 15.07.2022.
- Tezcan, M. (2016). **Sosyolojiye Giriş**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Turner, B. S. (2020). **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Zencirkıran, M. (2021). **Sosyoloji**. Bursa: Dora Yayınları.